

AIC, EFTER- RETNINGS- TJENESTERNE OG BEGYN- DELSEN AF DEN KOLDE KRIG

Af Mads Lykke Andersen,
Jonathan Reinhardt, Charlotte
Rosen og Peer Henrik Hansen

I mere end ti år har PET-kommissionen undersøgt PET's rolle under den kolde krig. Under dette arbejde ligger også en nærmere gennemgang af arkivet over Socialdemokratiets propagandaorganisation Arbejderbevægelsens Informationscentral (AIC), som gennem årene er blevet betegnet som en privat efterretningstjeneste. AIC's arkiv indeholder mange interessante dokumenter, som kaster nyt lys over organisationens forhold til forskellige danske efterretningsorganisationer og -aktiviteter. Suppleret med amerikansk kilde-materiale vil denne artikel kaste nyt lys over AIC's forhold til efterretningstjenesterne.¹

”D er skal ikke herske tvivl om, at vi i Socialdemokratiet ønsker aktiviteterne i AIC be-lyst og sat ind i den rette historiske sammenhæng, så vi kan få skrevet den fulde historie om forholdene i Danmark under den kolde krig.”²

Sådan skrev daværende statsminister Poul Nyrup Rasmussen den 29. oktober 1998 til arkivchef for *Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv* (ABA), Henning Grelle. Som en følge af dette ønske fik tre historikere fra Københavns Universitet, Klaus Petersen, Regin Schmidt og Joachim Lund, i 1999 bevilget 600.000 kr. af *Statens Humanistiske Forskningsråd* til en historisk undersøgelse af Socialdemokratiets propagandaorganisation *Arbejderbevægelsens Informationscentral* (AIC), samt eksklusiv adgang til AIC-arkivet på ABA. På trods af Socialdemokratiets ønske om en redegørelse af AIC's rolle og egentlige funktion, samt igangsættelsen af ovennævnte undersøgelse, er der endnu ikke blevet offentliggjort et samlet resultat af den undersøgelse, der bevilgedes penge til for 10 år siden.³

Årsagen til denne pludselige interesse for en socialdemokratisk organisation, som på dette tidspunkt havde været lukket ned i 25 år, var, at danske medier i 1998 havde sat fokus på AIC i kølvandet på den allerede meget hektiske debat om *Politiets Efterretningstjeneste* (PET) og dens virke under den kolde krig. Det var denne debat og en række afsløringer, som i sidste ende førte til nedsættelsen af PET-kommissionen, som også har studeret AIC-arkivet nærmere. En tidligere AIC-medarbejders dagbog pegede på, at AIC havde haft et vist samarbejde med efterretningstjenesterne.⁴ Det kom frem i efteråret 1998, men affødte ikke større diskussion. Klaus Petersen har antydnet, at AIC muligvis har været anvendt til screening af personer i forbindelse med deres ansættelse inden for strategiske industrier og virksomheder.⁵ Som det er blevet påpeget, må en sådan screening have været baseret på, at AIC enten havde sit eget personarkiv eller havde mulighed for at indhente

Mange fremtrædende socialdemokrater havde arbejdet i eller havde forbindelse til AIC eller HIPA. Dette gjaldt de 4 ud af 5 ministre på dette foto efter valget i 1947: Alsing Andersen, Wilhelm Buhl, H.C. Hansen, Hans Hedtoft. Den sidste minister er Niels Busch-Jensen. (Foto: Arbejdermuseet & ABA, 1947)

oplysninger fra anden side. Senest har modtageren af Arbejderhistorieprisen, Iben Bjørnson, kigget nærmere på AIC i sin magisterkonferens, og hun når frem til, at:

“AIC gav sig af med såvel efterretningsvirksomhed som registrering af lovlig politisk virksomhed. At AIC registrerede omfattende navneoplysninger står klart, særligt når det udenlandske materiale er blevet inddraget.”⁶

De officielle efterretningstjenester kan måske have nydt godt af AIC's ekspertise på det antikommunistiske område.

Baggrunden for AIC's oprettelse

Denne artikel vil forsøge at samle nogle af de tråde, som gennem årene har kædet AIC sam-

men med de danske efterretningstjenester og forsøge at udlede nogle svar. Hvorfor er det relevant at kigge nærmere på relationen mellem fagbevægelse, efterretningstjenester og regering? I både Sverige og Norge har såvel forskningen som statslige udredninger og undersøgelser igennem de sidste 15 år vist et særdeles tæt forhold mellem arbejderbevægelsen, forsvaret og efterretningstjenesterne i de respektive lande. Undersøgelserne har vist, at efterretningstjenesterne blev brugt til partiformål, ligesom partiorganisationer nu og da var involveret i aktiviteter, som burde sortere under statslige efterretningstjenester. Det var nu og da svært at kende forskel på Socialdemokratiets rolle som leder af fagbevægelsen på den ene side og rollen som leder af regeringsmagten og diverse statslige organisationer på den anden side.⁷ Selv om et lignende mønster

ganske givet også har præget den danske situation, mangler vi trods PET-kommissionen at få det undersøgt til bunds og bekræftet. På trods af mediernes og senest Bjørnssons fokus på netop AIC's efterretningsforbindelser, vidner langt den største del af AIC's arkivmateriale om, at AIC brugte den største del af sine ressourcer på at lave ganske almindeligt partiarbejde i forbindelse med politiske debatter, valgkampe og lignende. En del af dette arbejde rettede sig mod de danske kommunister.

Socialdemokratiets kamp mod kommunisterne begyndte med oprettelsen af Danmarks Kommunistiske Parti i 1919. Til at bekæmpe kommunister og nazister oprettede Socialdemokratiet i 1933 Hovedstandens Agitationskomité, der i 1935 skiftede navn til *Hovedorganisationens Informations- og propagandaafdeling* (HIPA). Rent organisatorisk var HIPA's bestyrelse sammensat af en repræsentant for *De samvirkende Fagforbund* (DsF), en fra *Arbejdernes Fællesorganisation* og en fra Socialdemokratiet, samt *Social Demokratens* chefredaktør.⁸ Som repræsentant for Socialdemokratiet sad Alsing Andersen. HIPA's økonomiske fundament blev i lighed med AIC udgjort af Arbejdernes Fællesorganisation i København, DsF og Socialdemokratiet. Mange af de samme personer indtog flere væsentlige pladser i både HIPA og det senere AIC, herunder Hans Hedtoft, H.C. Hansen og Alsing Andersen. Førstnævnte var daglig leder af HIPA indtil 1937, hvor han blev efterfulgt af H. C. Hansen indtil 1939.⁹ I AIC var de begge medlemmer af bestyrelsen. Således havde ledende socialdemokrater deltaget i kampen mod kommunisterne på allernærmeste hold, gennem arbejdet i HIPA og senere AIC.¹⁰ HIPA's arbejde stoppede som en følge af besættelsen. Socialdemokratiet stod svagt i slutningen af besættelsen på grund af samarbejdspolitikken og kommunisternes omfattende arbejde i modstandsbevægelsen. Flere fremtrædende socialdemokrater begyndte derfor at overveje, hvordan Socialdemokratiet kunne genvinde sin position i arbejderbevægelsen efter krigen. Det medførte, at *De samvirkende Fagforbund* (DsF), *Arbejdernes Fæl-*

lesråd og Socialdemokratiet den 19. oktober 1944 besluttede af oprette *Arbejderbevægelsen Informationscentral*, AIC.

Formålet med AIC var at være et koordinerende organ mellem fagforeningerne på den enkelte arbejdsplads og arbejderbevægelsens top. AIC's arbejde bestod blandt andet i at indsamle oplysninger om kommunisterne, som så blev bearbejdet til brug i kampen mod disse samt at sprede Socialdemokratiets politiske budskaber på arbejdspladserne. Yderligere skulle de sørge for, at socialdemokrater blev valgt til fagforeningsformænd for derigennem at bekæmpe kommunisternes indflydelse. Denne opgave løste AIC gennem deres store netværk af kontaktpersoner på arbejdspladser i hele landet. AIC spillede således gennem deres arbejde en betydningsfuld rolle i Socialdemokratiets kamp mod kommunisterne, som succesfuldt kulminerede i 1960, da DKP røg ud af Folketinget.

I AIC's levetid fik mange socialdemokrater berøring med organisationen, og det er bemærkelsesværdigt at se, hvor mange tidligere AIC-medarbejdere, der senere endte på betydningsfulde poster. Således dækker den samlede personkreds omkring AIC fire statsministre, adskillige forsvarsministre, udenrigsministre, indenrigsministre, socialministre, finansministre, en boligminister, en fiskeriminister, en økonomiminister, en trafikminister, en grønlandsminister og tre borgmesterposter.¹¹ AIC bestod altså af en personkreds af endog meget betydningsfulde og indflydelsesrige personer med gode netværkinder for den socialdemokratiske arbejderbevægelse. Meget tyder derfor på, at AIC i nogen grad fungerede som rugekasse for fremadstormende socialdemokrater, hvilket stemmer godt overens med tidligere AIC-medarbejder Per Møllers udtalelse om, at det var for karrieren, ikke for pengene, at man arbejdede i AIC.¹²

AIC's kamp mod kommunismen var helt i tråd med det generelle billede, som tegnede sig i efterkrigstiden, med kampen mellem Øst og Vest. AIC var langt fra den eneste organisation, som var engageret i kampen for at mindske kommunisternes indflydelse, og det

var derfor naturligt, at der fandt et samarbejde sted på tværs af sådanne organisationer. En del af AIC's virksomhed bestod derfor i at samarbejde med organisationer i både ind- og udland, herunder de danske efterretningstjenester og den amerikanske ambassade. Baggrunden for Socialdemokratiets forståelse for den praksis var et interessefællesskab mellem den socialdemokratiske bevægelse og efterretningstjenesterne. Efterretningstjenesternes opgave med at sikre landet mod indre som ydre fjender gjorde Sovjetunionen og de danske kommunister særligt interessante. AIC skulle bekæmpe Socialdemokratiets politiske modstandere, og dermed kom kommunisterne i en krydsild, hvor det er svært at skelne, om der er forskel på partiets og landets interesser.

Socialdemokrater og efterretningsvirksomhed

I begyndelsen af 1949 blev den danske situation omtalt i en CIA-rapport, og her slog den amerikanske efterretningstjeneste specifikt ned på relationen mellem den socialdemokratiske fagbevægelse og det danske forsvar, formentlig efterretningstjenesten. Der eksisterede tilsyneladende et samarbejde mellem De samvirkende Fagforbund og forsvaret.

“The Confederation maintains files on Communist members and, in cooperation with the military authorities, is attempting to keep Communists in the labor movement under surveillance.”¹³

Det amerikanske efterretningsmiljø kendte altså til Socialdemokratiets engagement i efterretningsarbejdet allerede år inden dansk alliancedlemsskab. En rapport fra assisterende amerikanske militærattache Andrew Budzs bestyrker formodningen om, at der inden for Socialdemokratiet blev foretaget efterretningsindhentninger uden om de officielle danske tjenester.

“The Social Democracy maintains limited intelligence operations, primarily through individu-

als in South Slesvig and Germany for the purpose of coordinating Social Democratic politics in Denmark with those of German Social Democracy. Another purpose might be that of gaining information regarding Communist activities in Germany and Slesvig in order to be in a position to take adequate counter-measures against them.”¹⁴

Denne forbindelse blev efter alt at dømme varetaget af PET-manden Christian Madsen, om hvem amerikanerne konstaterede, at

“The chief of security police in Denmark is the ‘confidence man’ of the Social Democratic party in Denmark and the ‘liaison’ between the SPD in Germany and the SPD in Denmark.”¹⁵

At Christian Madsen havde gode forbindelser til Danmarks største parti, bekræftes af Bo Lidgaard, som i sin biografi om Jens Otto Krag beskriver Christian Madsen som: “...en politimand, der helt tilbage fra krigens tid i en række situationer havde været mere end almindeligt loyal over for den socialdemokratiske ledelse”.¹⁶ Samme Christian Madsen fremlagde allerede i efteråret 1945 sammen med kollegaen Max Weiss en plan for, hvordan de ville operere illegalt og samle efterretninger inde bag jerntæppet. Manden, de ønskede at samarbejde med om dette, var den senere chef for den amerikanske efterretningstjeneste i Danmark, Adolf Lium.

PET-kommissionens rapport bekræfter i den grad, at Christian Madsen var Socialdemokratiets, og måske særligt H.C. Hansens, mand, der nogle gange gik langt for at nå sine mål. Som eksempel på dette kan nævnes, at Madsen havde “udleveret kopier af alle [PET's] løbende indberetninger og rapporter til det stedlige CIA-kontor, hvilket gav amerikanerne en detaljeret viden om danske statsborgeres politiske virksomhed.”¹⁷

Christian Madsen var dog ikke den eneste, som opererede i grænselandet mellem det danske og tyske socialdemokrati. Selv om det ikke var blevet bekræftet, formodede amerikanerne også, at “Lunding, the Danish liaison

Sigvald Hellberg (i midten) var tilknyttet AIC fra 1945-1962 og Eiler Jensen (th.) Formand for De Samvirkende Fagforbund spillede en vigtig rolle i kontakten mellem AIC og amerikanerne. (Foto: Arbejdermuseet & ABA, Fotograf: Carl Rasmussen, 1954)

officer in Flensburg is ‘cutout’ between Danish and German Social democracy.”¹⁸ Sam-

me Hans Mathiesen Lunding blev år senere chef for FE med hjælp fra sin personlige ven

Hans Hedtoft.¹⁹ At det netop var en socialdemokrat som blandede sig i indsættelsen af

chefen for FE var ifølge historikeren Wilhelm Christmas-Møller ikke overraskende, for”... Socialdemokratiet [var] faktisk det eneste parti, der havde forståelse for betydningen af de hemmelige tjenesters arbejde.”²⁰ Inden det kom så vidt, fik han til opgave sammen med rigspolitichef Alex Haslund at udarbejde et udkast vedrørende en reorganiseringen af efterretningstjenesterne. Arkivalier i Hans Hedtofts arkiv viser, at den socialdemokratiske formand forventede at blive holdt informeret af sin gamle ven oberstløjtnant Lunding. I et personligt brev til Lunding, chef for FE siden 1950, beklagede Hedtoft sig over, at andre vidste mere end han selv.

“Den næste kritiserende bemærkning jeg nok må fastholde også i dag, er, at jeg godt synes, I lidt mere regelmæssigt kunne lade mig erfare jeres bedømmelse af situationen både den danske og den europæiske. Muligvis får U.H. meget mere at vide, end jeg ved, og så er det ikke jeres fejl, men et problem jeg må regulere med ham. Min “kritiske holdning” overfor dig, kære ven, er altså af samme karakter, som da jeg i sin tid gjorde et og andet for at sætte dig igennem som chef på den stilling, som jeg tror, du befinder dig vel i.”²¹

Her er det naturligvis ikke nok at notere sig, at dette brev viser en relation mellem socialdemokrater og den militære efterretningstjeneste. Brevet er dateret 13. marts 1953 – et tidspunkt, hvor Hedtoft ikke sad i regering og vel derfor ret beset ikke kunne forvente at få oplysninger fra efterretningstjenesten. Det vigtige spørgsmål er, hvorfor Hans Hedtoft som menigt folketingsmedlem forventer, at Lunding som chef for efterretningstjenesten holder ham informeret om dette og hint. Hedtoft gør det klart, at det var ham, der som følge af sin position som statsminister, fik placeret Hans Lunding som chef for FE og indikerer på den måde, at han mente, at han havde fortjent at blive bedre underrettet af Lunding. Indirekte lader han Lunding forstå, at han skylder Hedtoft at holde ham informeret. Hans Hedtoft nævner, at en vis U.H. muligvis skulle få mere at vide end han selv. Mon ikke der er

tale om AIC's Urban Hansen? Næste spørgsmål er så, hvorfor Urban Hansen skulle få informationer fra oberst Lunding og FE? Brevvekslingen viser med al tydelighed, at Hans Hedtoft i den kolde krigs første tid var fuldt ud bevidst om, at efterretningsvirksomhed og informationer var kilden til at vinde den ideologiske kamp med kommunisterne, som han og socialdemokraterne stod i spidsen for.

Urban Hansen havde siden sin ansættelse i AIC i 1947 været med til at præge gråzonerne mellem efterretningsvirksomhed, anti-kommunisme og parti-arbejde. Han kom fra en stilling som sekretær i arbejderbevægelsens forsikringsselskab, ALKA, men han havde allerede stiftet bekendtskab med AIC, da han siden april 1946 som repræsentant for de københavnske vælgerforeninger havde været medlem af AIC's bestyrelse. Man havde ansat Urban Hansen med henblik på "... at skabe en bedre Kontakt mellem Arbejdspladsernes Folk, de socialdemokratiske Klubber og Vælgerforeningens Aktivgrupper."²² Urban Hansen var dybt engageret i arbejdet for at oprette et velfungerende netværk til gavn for AIC's arbejde og bekæmpelsen af kommunisterne. Urban Hansens arbejdsindsats havde netværket sandsynligvis ikke været så velfungerende og udbredt, som tilfældet var.²³

Urban Hansens navn dukker op i talrige sammenhænge. Bo Lidegaard nævner ham som den person, der stod for forbindelsen til den lille private efterretningsorganisation, Firmaet, ledet af den tidligere modstandsmand Arne Sejr, og den Socialdemokratiets ledelse.²⁴ Urban Hansen havde ifølge den senere socialdemokratiske udenrigs- og forsvarsminister Kjeld Olesen kendskab til Firmaets aflytning af DKP's næstformand Alfred Jensen. "Jeg kan fortælle dig, at der er to politikere, jeg kan nævne fra hver sin fløj, som står bag alt det her,"²⁵ lød det fra Arne Sejr til den unge Kjeld Olesen, da han hyrede ham til at passe båndoptageren i forbindelse med aflytningen. Udover den tidligere konservative forsvars- og udenrigsminister Ole Bjørn Kraft var Urban Hansen også indviet i hemmeligheden omkring aflytningen af Alfred Jensens

lejlighed.²⁶ "Urban Hansen var os en god mand, både mens han var hos AIC og senere, da han blev borgmester." udtalte den daglige leder af aflytningen, Niels Frommelt, i 2002.²⁷

Også PET-kommissionens Johnny Laursen bemærker imidlertid, at socialdemokraterne i AIC med ansættelsen af Urban Hansen havde "fundet en ordning, som efter det foreliggende kildemateriale at dømme eskalerede AIC's egentlig efterretningslignende virksomhed."²⁸ Han var dog ikke udelt begejstret for, at efterretningstjenesterne blandede sig i AIC's virke. Med tiden affandt Urban Hansen sig med at skulle samarbejde med efterretningstjenesterne, og det kan meget vel have været H.C. Hansen, som har overbevist ham om det formålstjenlige i det.

"Ifølge en tidligere PET-medarbejder kunne politiet stille skriftlige spørgsmål til Urban Hansen. De blev derpå tilkaldt tidligt om morgenen til dennes bopæl, og kunne skrive ned, mens Urban Hansen dikterede. Denne beskrivelse passer udmærket på politiasistent Christian Madsen, som i [PET] gik for at have haft meget tætte forbindelser til Urban Hansen og den socialdemokratiske finansminister H.C. Hansen. Det er oplyst om Christian Madsen, Urban Hansen og H.C. Hansen, at de udgjorde et triumvirat, som delte oplysninger,"

forklarer PET-kommissionen.²⁹ Den hidtidige mistanke om Urban Hansens efterretningsmæssige virke er således blevet bekræftet af PET-kommissionens beretning.

Efterretningsoversigterne i arkivet

Klaus Petersens og Regin Schmidts endnu ikke offentliggjorte AIC-undersøgelse har vist, "...at den danske arbejderbevægelse var involveret i hemmelige støtte- og efterretningsaktioner bag jerntæppet."³⁰ Partiets "private" efterretningsvirksomhed samt den tætte efterretningsmæssige forbindelse mellem det danske og tyske socialdemokrati beskrevet i de amerikanske efterretningsrapporter kan måske

forklare, hvorfor der i arkivet for AIC befinder sig efterretningsrapporter vedrørende internationale forhold.³¹ Rapporter omhandlede blandt andet "Borgerkrigen i Korea", "De tyske kommunister i øst og vest" og "Skitse over Sovjetunionens Produktionsgeografi" kan meget vel være produkter af de socialdemokratiske efterretningsfolks forbindelser til tyske kolleger, sådan som amerikanske efterretningsrapporter flere gange beskrev det.

I en af rapporterne i AIC's arkiv omtales "Vesterport" som modtageren. På dette tidspunkt havde FE til huse i bygningen Vesterport.³² Det kan med andre ord betyde, at nogle af disse rapporter i AIC's arkiv var tiltænkt den militære efterretningstjeneste som modtager, og at AIC fungerede som leveringscentral for det materiale, som socialdemokraterne via PET-manden Christian Madsen modtog fra deres tyske partifæller. At AIC kan have haft denne funktion er formentlig konsekvensen af nogle forhandlinger mellem danske og amerikanske efterretningskredse samt H.C. Hansen.

H.C. Hansen, som fra dette år og syv år frem var medlem af AIC's bestyrelse, viste i sommeren 1946, at han tog aktivt del i den interne krig, som rasede mellem PET og FE, vel at mærke på PET's side. Her fik chefen for den amerikanske efterretningstjeneste i Danmark, Adolf Lium, en henvendelse.³³ H.C. Hansen blandede sig i efterretningstjenesternes interne forhold og forsøgte at bruge sin politiske status som højtstående socialdemokrat, samt tidligere og kommende minister, til at presse amerikanerne til at skifte officererne fra den militære efterretningstjeneste ud til fordel for hans egne loyale politifolk i PET som amerikanernes officielle forbindelse i Danmark.

H.C. Hansen meddelte Lium, at den amerikanske efterretningstjeneste ikke fik korrekte efterretninger fra de danske militære efterretningsofficerer om blandt andet Sydslesvig og andre emner af interesse for amerikanerne. H.C. Hansens budskab til den amerikanske efterretningschef i Danmark var, at amerikanerne skulle genoptage forbindelsen til Christian Madsen og hans politifolk og bryde kontakten

med den militære efterretningstjeneste. Lium vidste, at der eksisterede en rivalisering mellem forsvarets og politiets efterretningstjenester og berettede hjem om den og om, hvordan politimanden Christian Madsen forsøgte at bruge Lium i denne magtkamp med officererne fra de militære tjenester. På daværende tidspunkt havde Lium over for hovedkvarteret i Washington understreget vigtigheden af forbindelse til Christian Madsen, da han ifølge Lium nød stor tillid i og havde adgang til Socialdemokratiets inderkreds, og at han angiveligt havde "agents within the inner circles of all the other political parties in Denmark."³⁴ Trods sit ihærdige forsøg fik H.C. Hansen ikke det ønskede resultat af sit pres mod amerikanerne.

Det amerikanske materiale peger på, at H.C. Hansen forhandlede med amerikanerne i et forsøg på at vinde indflydelse. Det er nærliggende at tro, at H.C. Hansen har været partiets "sikkerhedschef" og dermed har forhandlet med amerikanerne som repræsentant for det socialdemokratiske efterretningsapparat. Det har således været for at styrke partiets position og forbindelser, at han forsøgte at flytte amerikanernes officielle forbindelse fra de danske efterretningsofficerer i FE til de partiloyale politifolk i PET. Flere eksempler fra arkiverne viser, at H.C. Hansen har været involveret i efterretningstjenesternes arbejde.

I sidste halvdel af 1950 var samme H.C. Hansens tilsyneladende fortsat engageret i reorganiseringen af de danske efterretningstjenester, selv om han på dette tidspunkt var finansminister. I H.C. Hansens arkiv ligger et tysk dokument om "Die Deutsche Abwehrpolizei". Hvorfor er det endt i H.C. Hansens arkiv? Om det har været i forbindelse med tjenesternes reorganisering, at H.C. Hansen modtog papirer om en tysk efterretningstjeneste og dens opbygning, vides ikke. I samme periode modtog H.C. Hansen, som nu var blevet handelsminister i Hedtoft-regeringen, en rapport fra PET, der den gang hed REA. Rapporten var en af flere "vedrørende kommunismen i Danmark" og omhandlede de danske kommunister og deres forskellige aktiviteter.

Hvorfor har en handelsminister haft behov for denne viden? Rapporten var stilet specifikt til handelsminister H. C. Hansen og sendt til hans ministerium i Slotsholmsgade 10 af rigs-politichef Alex Haslund.³⁶ Det var næppe en fejl eller en tilfældighed men derimod meget bevidst, at H.C. Hansen modtog rapporten om kommunisterne i Danmark. Handelsministeren var rimeligvis stadig indblandet i overvågningen af kommunisterne?

H.C. Hansen var gentagne gange i berøring med forskellige efterretningssager på trods af, at hans officielle poster ikke just legitimerede en sådan berøring. Hans utidige indblanding i efterretningstjenesternes forhold til amerikanerne i 1946 er nok det mest opsigtsvækkende, for han havde som menigt folketingsmedlem ingen beføjelser til at opsøge en repræsentant for en fremmed efterretningstjeneste med det formål at ændre i magtforholdene mellem de danske efterretningstjenester og deres udenlandske samarbejdspartnere. Det er heller ikke umiddelbart let at forklare, hvorfor Hansen i sin tid som handelsminister blev holdt underrettet om efterretningstjenestens overvågning af DKP. Er det nationale og partimæssige hensyn, som smelter sammen i H.C. Hansens person? Samlet tegner der sig et billede af en fremtrædende politiker, der var mere engageret i den kolde krigs aktiviteter uden for offentlighedens rampelys end hidtil antaget. Historiker Claus Bjørn havde ret, når han formodede, at "der fra H.C. Hansens side var knyttet gode og nære kontakter til forskellige former for efterretningsvirksomhed."³⁷ I lyset af alt dette var det naturligt, hvis H.C. Hansen var engageret i AIC's aktiviteter vedrørende arbejderbevægelsen og de danske kommunister. PET-kommissionen bekræfter i den grad, at H.C. Hansen var en mand med næse og interesse for det efterretningsmæssige område.

"H. C. Hansen synes at have været et centrum for de mere eller mindre uofficielle forbindelseslinjer, som gik fra PET og fra de danske efterretningsmiljøer til den socialdemokratiske bevægelse. Forbindelserne gik primært over tre linjer: Firmaet, AIC og politifolk og embedsmænd med

socialdemokratiske sympatier og nære relationer til H.C. Hansen."³⁸

Det bemærkes, at H. C. Hansen havde personlige bånd til PET-medarbejderne Christian Madsen og afdelingsleder i PET, Einar Andersen. H.C. Hansen har måske været Socialdemokratiets vigtigste mand vedrørende de danske efterretningstjenester i de første efterkrigsår. Men han var langt fra den eneste, som havde forbindelse til eksempelvis den amerikanske ambassade og efterretningstjeneste, og som udvekslede informationer. Men under hvilke omstændigheder foregik udvekslingen af informationer mellem danske socialdemokrater og de amerikanske diplomater?

Kontakten til amerikanerne

Tager man et nærmere kig på kilderne i CIA's og det amerikanske udenrigsministeriums arkiv, giver de et indblik i, hvordan informationsstrømmene bevægede sig fra København og over Atlanten til Washington D.C. Det er interessant, at kontakten mellem den socialdemokratiske fagbevægelse og amerikanske diplomater opstod allerede kort efter befrielsen i 1945, og at der omkring et halvt år senere var etableret en rapporteringslinje mellem labor-attachéen og den socialdemokratiske bevægelse.³⁹ Netop labor-attachéerne kom til at indtage en central rolle, da de fungerede som kontaktpersoner og arbejdede for at opnå et tæt og konstant samarbejde med den socialdemokratiske fagbevægelse. I Danmark var amerikanske labor-attachéer specielt interesseret i kampen mellem socialdemokrater og kommunister; et arbejde som AIC var dybt involveret i. Oplysningerne, som labor-attachéerne indsamlede, blev uarbejdet til rapporter og oversigter som blev sendt til den amerikanske udenrigsminister og hans ministerium. Med hensyn til oplysningernes karakter fokuserede de i høj grad på oversigter vedrørende partistillingen i den danske arbejderbevægelse og tjente således både som en regulær optælling af kommunister samt estimering af styrkeforholdet mellem de to grupperinger.

Arbejderbevægelsens Informations-centrals primære opgave var agitation og oplysning. Her er en pjece med et resume af Socialdemokratiets efterkrigsprogram. (Arbejdermuseet & ABA)

Men hvordan fik labor-attachéerne adgang til disse oplysninger? En episode, hvor labor-attaché Edward J. Rowell i 1949 modtog oplysninger af formanden for DsF og medlem af arbejdsudvalget i AIC, Eiler Jensen, kan tjene som eksempel.⁴⁰ Rowell sendte oplysningerne videre i systemet til Charge d’Affaires Mr. Sparks, som endeligt skrev hjem til det amerikanske udenrigsministerium:

“Just prior to Social Democrat Party Congress in Aarhus (...) a prominent party and labor leader informed a member of the Embassy staff that there would be no important developments at the congress, but that in the 1952 congress a fundamental policy shift ... would be adopted”⁴¹

Hvad denne udveksling af information fortæl-

ler er, at labor-attachéerne havde direkte indblik i, hvad der rørte sig i den danske fagbevægelse. Urban Hansen havde tæt kontakt til den amerikanske ambassade i København, hvor han blev anset som en god ven. Udover at have knyttet tætte bånd til nogle af folkene på den amerikanske ambassade blev Urban Hansen også af amerikanerne anset som en meget værdifuld kontakt, og den amerikanske labor-attaché havde fået

“...invaluable assistance from Urban Hansen in many ways, especially as related to accurate interpretation of current development in the Danish labor field, both politically and trade union-wise.”⁴²

Den tætte forbindelse og fortrolighed mellem amerikanerne og de danske fagforeningsfolk understreges også af en tidligere episode, hvor selv samme Eiler Jensen skulle have sagt, at:

“... the organization [DsF, red.] has complete and comprehensive files on all Communist trade union members, including location of employment and function.”⁴³

Eiler Jensen lod amerikanerne forstå, at socialdemokraterne havde et komplet register over deres kommunistiske modstandere – et punkt, som igennem en årrække har været centrum for omfattende diskussioner vedrørende AIC’s virke.

I december 1949 lavede CIA rapporten *Communism in Scandinavia*, hvori de skrev om faren for kommunistisk infiltration af nøglestillinger på danske arbejdspladser.⁴⁴ Ifølge rapporten var der trods kommunistiske forsøg ikke den store fare for kommunistisk infiltration af nøglepositioner i Danmark. Alligevel var emnet til diskussion en måned senere på AIC’s bestyrelsesmøde. Forretningsfører i AIC, Sigvald Hellberg, så det som et meget stort problem

“...at kommunisterne har haft særdeles godt øje for at anbringe deres folk i nøglestillinger af strategisk-militær, strategisk-produktionsmæssig

og strategisk-administrativ art. Der er indledet et arbejde herimod, og forskellige resultater kan noteres, men yderligere forholdsregler maa sikkert anses for nødvendige.”

Til dette svarede bestyrelsesformand for AIC og næstformand for Socialdemokratiet, Alsing Andersen, at “Spørgsmaalet om kommunisternes indflydelse på nøglepositioner maa vi nok tage op til nærmere drøftelse i partiet og De samvirkende Fagforbund.”⁴⁵

Det er værd at bemærke, at ikke kun omtalte Eiler Jensen, men også andre højtstående socialdemokrater som Hans Hedtoft, Oluf Carlsson, Urban Hansen, Niels Matthiasen, K.B. Andersen og Helge Nielsen havde kontakt med amerikanerne.⁴⁶ Det er yderligere interessant, at kontakten fortsatte til 1968, lang tid efter at DKP havde mistet deres plads i Folketinget.⁴⁷

Set med datidens amerikanske koldkrigsop-tik, hvor det var af afgørende betydning at arbejderne blev vundet for den vestlige sag, er det ikke mærkværdigt, at amerikanerne søgte information om arbejdernes stilling i Danmark. Det var tydeligt, at den socialdemokratiske bevægelse sad inde med den slags informationer, og da denne samtidig deltog i kampen mod kommunismens udbredelse, var det oplagt for amerikanerne at søge informationerne her.

PET-materiale hos AIC

I mange år har der cirkuleret rygter om en forbindelse mellem AIC og PET, uden at det dog har kunnet dokumenteres med kilder fra AIC's arkiv.⁴⁸ Hverken Regin Schmidt, Klaus Petersen eller Iben Bjørnsson, som har stået for de seneste studier af AIC, har fundet kildebilag for en tilknytning mellem AIC og PET i forbindelse med det praktiske arbejde omkring overvågning og registrering af de danske kommunister. Schmidt og Petersen bemærker i forbindelse med AIC's nordiske arbejde, at der “...findes enkelte tegn på, at også mere kontroversielle emner som overvågning og samarbejde med organisationer uden-

for arbejderbevægelsen har været diskuteret.”⁴⁹

Iben Bjørnsson formoder – dog uden at kunne påvise det med sikkerhed – at AIC må have leveret en række oplysninger og informationer til et par PET-rapporter fra 1950.⁵⁰ I sin bog om PET under den kolde krig fortæller journalist Hans Davidsen-Nielsen om, hvordan en af AIC's ledende figurer Urban Hansen mødtes med PET's chef Ernst Brix.⁵¹ Hvorfor mødtes de to herrer? Var der tale om sociale sammenkomster eller møder af mere arbejdsmæssig karakter? I dag ved vi, at der med overvejende sandsynlighed har været tale om en udveksling af informationer om blandt andet kommunisterne i fagbevægelsen. PET-kommissionens beretning bekræfter formodningerne om, at AIC udleverede en række informationer til PET. Om AIC og samarbejdet med PET vedrørende fagbevægelsen konkluderer Regin Schmidt, i denne sammenhæng ansat ved PET-kommissionen, følgende:

“PET og Afdeling E's operative indsats synes at have været af et begrænset omfang, idet de to tjenester primært indhentede oplysninger fra kontakter i virksomhedernes ledelser og blandt socialdemokraterne i fagbevægelsen, hvilket først og fremmest vil sige Arbejderbevægelsens Informationscentral (AIC). Samarbejdet betød, at PET kunne trække på AIC's udbredte kontaktnet på landets arbejdspladser og i fagforeningerne, mens socialdemokraterne var i stand til at opretholde deres suverænitet i fagbevægelsen.”⁵²

Med denne konklusion beskrives AIC nærmest som en fuldt ud legitim samarbejdspartner, der på lige fod med PET og FE kunne indhente informationer om politiske modstandere og udveksle dem med efterretningstjenesterne. Men gik informationer kun fra AIC til PET? Gik de aldrig den anden vej?

I 1954 påstod Ekstra Bladet, at PET udleverede oplysninger om kommunister til AIC, men i samme periode “blev det indskærpet PET i 1953, at der kun måtte udleveres oplysninger til andre uden for politiet med ledel-

sens udtrykkelige godkendelse.” Ifølge PET-kommissionen har den tidligere chef og sous-chef for PET i 1950’erne og første halvdel af 1960’erne, Mogens Jensen, benægtet, at PET videregav informationer til AIC, og “der er ikke fundet nogen klare eksempler på en sådan praksis i det bevarede materiale i PET’s arkiv”.⁵³ I kommissionens undersøgelse af PET’s overvågning af arbejdsmarkedet 1945-1989 har forfatteren Regin Schmidt valgt ikke at gøre brug af AIC-arkivet, selv om AIC må siges at være en central aktør på arbejdsmarkedet særligt i den første fase af den kolde krig. Fravalget har ført til en forkert konklusion angående udvekslingen af informationer mellem AIC og PET. AIC-arkivet indeholder rent faktisk bevis for, at der er blevet udvekslet informationer mellem AIC og PET. Det mest oplagte ville være, at AIC som en central antikommunistisk organisation i fagbevægelsen leverede information til PET, men et enkelt dokument i AIC-arkivet viser med al tydelighed, at PET-informationer er endt hos AIC.

Blandt AIC’s papirer finder man således en rapport, der ikke umiddelbart afviger fra AIC’s arbejdsområde. Rapporten omhandler Danmarks Kommunistiske Ungdoms (DKU) 22. kongres den 29. marts til 1. april 1956. Indledningsvis giver den seks sider lange rapport et resumé af kongressens forberedelser, dens forløb og de beslutninger, der blev taget på kongressen. Blandt andet havde man indledt kongressens deltagere i fem arbejdsgrupper, der skulle behandle diverse emner såsom *Kampen mod militarismen, Vor kamp for ungdommens rettigheder, Livet i organisationen, Lær for at kunne kæmpe* og *Pigernes problemer*. Diskussionsgrundlagene for de 5 arbejdsgrupper vedlægges som bilag II-VI, hed det videre i rapporten. Også DKU’s love, vedtaget på kongressen, blev vedlagt i bilag IX.⁵⁴

Beretningen fra DKU’s formand, folketingsmedlem Ingmar Wagner, blev refereret. Rapporten gjorde desuden en del ud af at drøfte omfanget af DKU’s medlemmer, men det måtte samtidig konstateres, at man ikke havde en præcis viden om organisationens

størrelse.”Man er ikke her i besiddelse af nøjagtige oplysninger om DKU’s medlemstal, men dette kan anslås til ca. 1.500, hvoraf de to tredjedele er hjemmehørende i København.”⁵⁵

Formuleringen om, at man “ikke her” kendte til DKU’s nøjagtige medlemstal, viser, at dette var en rapport, der havde skullet cirkulere i kredse, der af forskellige årsager havde interesse i DKU, og at der hos modtagerne/læserne ikke herskede tvivl om rapportens forfatter. Hertil kom, at rapportens ophavsmand måneder forinden havde udfærdiget en rapport med titlen *DKP’s status omkring den XVIII partikongres i oktober 1955*.⁵⁶ Spørgsmålet er, hvem der har stået bag rapporten om DKU?

Selv om rapporten befinder sig i AIC’s arkiv, kan det med en vis sikkerhed afvises, at det er AIC, som har stået bag udfærdigelsen af rapporten. Rapporten er nemlig forsynet med et blå stempel med ordlyden “Fortroligt”, hvilket peger på, at det er en officiel dansk institution underlagt de dengang gældende statslige sikkerhedsregler, som har produceret rapporten. I rapportens højre hjørne finder man et lille stempel med tallet “87”, som dels kan indikere rapportens løbenummer og dels kan sige noget om rapportens ophav. Rapporten stammer med al sandsynlighed fra en organisation, hvor denne slags analyser og rapporter er sat i system. Endelig har dokumentet flere sproglige og fremstillingsmæssige ligheder med de analyser, som befinder sig i Udenrigsministeriets arkiv og som udfærdigedes af PET i samme periode. Såvel Udenrigsministeriet og efterretningstjenesterne fulgte med i udviklingen inden for DKP og siden hen også inden for SF. PET videresendte således løbende rapporter og analyser vedrørende DKP og SF til Udenrigsministeriet. Danske diplomater i udlandet nød også godt af PET’s analyser angående DKP, og disse kunne anvendes på forskellig vis i det diplomatiske arbejde.⁵⁷

Som efterretningstjeneste med ansvar for imødegåelse af undergravende virksomhed var det PET’s opgave at følge DKP, DKU og andre organisationer, som blev anset for at ud-

Overborgmester Urban Hansen hilser på udenrigsminister K.B. Andersen i 1971. Urban Hansen blev ansat i AIC i 1947 og var meget engageret i at få skabt et netværk af socialdemokratiske klubber på arbejdspladserne i kampen mod kommunisterne. (Foto: Arbejdermuseet & ABA, 1971)

gøre en potentiel trussel. Inden for dette truslebillede kom SF senere til. Da SF havde holdt sin første kongres i dagene 5.-7. juni 1959, blev det i en PET-rapport bemærket, at 25 af i alt 27 personer i SF's nyvalgte hovedbestyrelse havde en fortid i enten DKP, DKU eller en kommunistisk organisation. Den store gruppe af personer med en kommunistisk fortid har været den afgørende årsag til, at PET pludselig interesserede sig for SF, og i begyndelsen af 1960'erne leverede PET således rapporter, der indeholdt beskrivelser af DKP's, SF's og diverse organisationers aktiviteter.⁵⁸

Personoplysninger indhentet og registreret af en statslig efterretningstjeneste er i dette tilfælde blevet videregivet til en af fagbe-

vægelsens organisationer, AIC, og endt i AIC's arkiv. Nogle ville mene, at der her var tale om registrering af lovlig politisk virksomhed, og spørgsmålet er, hvorfor der befinder sig en PET-rapport om DKU i AIC's arkiv. Der kan have været tale om et samarbejde, men det kan ikke med sikkerhed slås fast, om AIC-arkivet har indeholdt flere lignende rapporter. Dermed står det heller ikke klart, om denne udveksling er et enkeltstående tilfælde, eller om AIC løbende modtog den slags rapporter fra PET. Det vides heller ikke, om der har været et egentlig organisatorisk samarbejde, eller om det er personlige relationer mellem enkeltindivider, eksempelvis førnævnte Hansen og Brix, som har ført til, at PET-rap-

porten er endt i arkivet. Det kan meget vel have været udveksling af informationer mellem to enkeltpersoner tilknyttet PET og AIC, som har ført til, at PET-materialet er endt hos AIC. Som påpeget af Wilhelm Christmas-Møller fungerer efterretningstjenesternes verden ved, at der udveksles informationer efter *noget-for-noget*-princippet.⁵⁹ Det er plausibelt, at AIC, eller den enkeltperson, som har haft kontakt til en formel eller uformel forbindelse i PET, formentlig har skullet levere noget til PET for at få den omtalte PET-rapport om DKU. Det må trods alt siges at være påfaldende, at en privat organisation, betalt af et politisk parti og dets fagbevægelse, har modtaget materiale udfærdiget af en statslig efterretningstjeneste, når denne tjeneste på det pågældende tidspunkt er underlagt politisk ledelse og kontrol af det selv samme parti. Som nævnt var det ikke helt unormalt i Sverige og Norge, at der var meget tætte forbindelser mellem efterretningstjenesterne og de socialdemokratiske fagbevægelser. Andre af arbejderbevægelsens arkiver bekræfter som vist, at ledende socialdemokrater i den kolde krigs første tid så efterretningstjenester som et gode i kampen mod kommunisterne og den usikre verdenssituation.

AIC, socialdemokraterne og den kolde krig

Det står klart, at dele af den socialdemokratiske fagbevægelse har været involveret i overvågning af kommunistiske aktiviteter og udfærdigelsen af modforanstaltninger, og i visse tilfælde var man i den kolde krigs første år sågar også involveret i efterretningsvirksomhed uden for landets grænser. Det er uklart, om datidens aktører var i stand til at skelne mellem nationale interesser og partiinteresser. Det er i den gråzone, at man skal finde forklaringen på H.C. Hansens besynderlige fremfærd over for amerikanerne i sommeren 1946. Ligesom Hans Hedtoft havde H.C. Hansen fået dele af sin politiske modning i Socialdemokratiets propaganda-organ, *Hovedorganisationernes Informations- og Propagandaaf-*

deling (HIPA), som bekæmpede nazister og kommunister i 1930'ernes Danmark, og som mod krigens afslutning blev afløst af Socialdemokratiets propagandaorganisation *Arbejderbevægelsens Informationscentral* (AIC). Begge var de særdeles bekendte med det antikommunistiske arbejde, som kom til at kendetegne den kolde krig, og hvor AIC kom til at spille en vis rolle.⁶⁰

Særligt AIC er flere gange blevet sat i forbindelse med efterretningsvirksomhed, måske fordi søsterorganisationerne i Norge og Sverige i den grad samarbejdede med efterretningstjenesterne under den kolde krig.⁶¹ Eksemplerne med Hans Hedtoft og H.C. Hansens uofficielle aktiviteter på den efterretningsmæssige scene viser med al tydelighed, hvordan nogle af Socialdemokratiets største profiler med en fortid i HIPA og AIC dels har haft forståelse for efterretningsvirksomhedens muligheder i det politiske spil og dels har været parat til at bruge efterretningsvirksomheden aktivt, også når deres politiske position egentlig ikke tillod det. I den sammenflydende gråzone mellem nationale og partimæssige hensyn kom AIC til at spille en vigtig rolle i kampen mod kommunisterne. Med gode kontakter til den amerikanske ambassade fik denne kamp en international dimension og førte til, at danske socialdemokrater af egen drift opsøgte amerikanerne og udleverede informationer om den faglige kamp i Danmark. Hvad der blev givet den anden vej, vides ikke.

Ovenstående synes at underbygge Iben Bjørnssons konklusion om, at "AIC gav sig af med såvel efterretningsvirksomhed som registrering af lovlig politisk virksomhed."⁶² PET-kommissionen bekræfter indirekte og forsigtigt dette, men slår det aldrig fast med syv tommer søm. Til gengæld har kommissionen efter ti års arbejde overset det faktum, at PET har udleveret efterretninger om DKP til AIC, hvilket var i strid med PET's egne retningslinjer. Det sidste ord om AIC, PET og den kolde krig er således endnu ikke sagt med PET-kommissionens beretning.

Noter

1. Hovedlinjerne i denne artikel er tidligere beskrevet i projekt-rapport af Mads Andersen, Jonathan Reinhardt, Charlotte Rosen og Kasper Thorlak: *Arbejderbevægelsens Informationscentral*. Efterårssemestret 2005. Roskilde Universitetscenter (RUC) samt i upubliceret bogmanuskript af Mads Andersen, Jonathan Reinhardt og Charlotte Rosen.
2. ABA, AIC's arkiv. Kasse 48, læg: Udklip vedr. AIC sagen. Brevet er dateret den 29/10 1998. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. att. Henning Grelle. Underskrevet af Poul Nyrup Rasmussen. Bagsiden.
3. Niels Rohleder: *PET-kommission vil kulegrave AIC*. Information, 12. januar 2000 og Henning Grelle: *AIC- Propaganda- eller efterretningsorganisation?*, ABA Årsskrift 1998. AIC's arkiv blev ifølge Henning Grelle lukket samtidig med, at Poul Nyrup Rasmussen udtalte at arkivet skulle åbnes for at give den nedsatte forskergruppe arbejdsro. Regin Schmidt blev senere en del af PET-kommissionens arbejdsgruppe og har sammen med Klaus Petersen publiceret en enkelt artikel i *Arbetarhistoria. Meddelande Från arbetarrörelsens arkiv och bibliotek* [100] 4/2001, under titlen "Gemensam nordisk front. De nordiske socialdemokratiske arbejderbevægelser og deres anti-kommunistiske samarbejde under den kolde krig".
4. *Weekend-avisen*, 18.-24. september 1998. *Jyllands-Posten*, 27. oktober 1998.
5. Klaus Petersen: *Rundrejsen 1948: Med Urban Hansen rundt i den kolde krigs Danmark*. I Klaus Petersen og Niels Arne Sørensen: *Den kolde krig på hjemmefronten*. Odense (2004) s. 43.
6. Iben Björnsson, *ARBEJDERBEVÆGELSENS INFORMATIONSCENTRAL – SOCIALDEMOKRATISK ANTIKOMMUNISME UNDER DEN KOLDE KRIG 1944-73*, KUA (2008), side 176.
7. Se blandt andet Knut Einar Eriksen og Trond Bergh, *Den Hemmelige Krigen* (1998). Dokument nr. 15 (1995-1996). *Rapport til Stortinget fra kommisjonen som ble nedsat av Stortinget for å granske påstander om ulovlig overvåkning av norske borgere (Lund-rapporten)* (1996). Enn Kokk, *Vitbok – Militärens hemliga nätverk i arbetarrörelsen* (2001).
8. Socialdemokratiets avis.
9. Jørgen Bloch-Poulsen, Hans E. A. Frandsen og Morten Thing, *Planøkonomi og folkefront: Omkring Socialdemokratiet og DKP i mellemkrigstiden*. s. 167.
10. Mads Andersen, Jonathan Reinhardt, Charlotte Rosen og Kasper Thorlak: *Arbejderbevægelsens Informationscentral*. Efterårssemestret 2005. Roskilde Universitetscenter (RUC) samt i upubliceret bogmanuskript af Mads Andersen, Jonathan Reinhardt og Charlotte Rosen.
11. ABA, AIC's arkiv. Kasse 41, Protokol 1-4.
12. Samtale med Per Møller 24. Oktober 2005. <http://www.foia.cia.gov> CIA-rapport "Opposition to ECA in participating countries", 10. februar 1949. s. 7. Rapporten findes på: [http://www.foia.cia.gov/browse_docs.asp?doc_no=0000258571&title=OPPOSITION+TO+ECA+IN+PARTICIPATING+COUNTRIES+\(ORE+68-48\)&abstract=NARA+;+;+NN3-263-92-005;+24-AUG-92&no_pages=0041&pub_date=2/10/1949&release_date=9/22/1993&keywords=ESTIMATE|SOVIET+ESTIMATE|SOVIET+POLICY+ESTIMATE|WESTERN+EUROPE+ESTIMATE|indexf199400566|tgdnotsu&case_no=SC-1999-00005&copyright=0&release_dec=RIFPUB&classification=U&showPage=0001](http://www.foia.cia.gov/browse_docs.asp?doc_no=0000258571&title=OPPOSITION+TO+ECA+IN+PARTICIPATING+COUNTRIES+(ORE+68-48)&abstract=NARA+;+;+NN3-263-92-005;+24-AUG-92&no_pages=0041&pub_date=2/10/1949&release_date=9/22/1993&keywords=ESTIMATE|SOVIET+ESTIMATE|SOVIET+POLICY+ESTIMATE|WESTERN+EUROPE+ESTIMATE|indexf199400566|tgdnotsu&case_no=SC-1999-00005&copyright=0&release_dec=RIFPUB&classification=U&showPage=0001).
14. National Archives II (NA II). Record Group (RG) 319, entry 85, box 2379. Rapport R-134-47 af 16. april 1947.
15. NA II. RG 226, entry 108B, box 228. Følgeseddel påført D-1 af 29. marts 1946.
16. Bo Lidegaard. *Jens Otto Krag, 1962-1978*, side 501.
17. Johnny Laursen (red. Regin Schmidt), *PET-kommissionens beretning Bd. 2: Politiets Efterretningstjeneste 1945-1968* (2009), side 68. Christian Madsen optræder i flere af kommissionens beretningsbind.
18. NA II. RG 319, entry 85, box 2379. Rapport R-134-47 af 16. april 1947.
19. Wilhelm Christmas-Møller (1995), side 203.
20. Wilhelm Christmas-Møller (1995), side 16.
21. ABA, Hans Hedtoft's arkiv. Kasse 50. Korrespondance mellem Hans Hedtoft og oberstløjtnant Hans Lunding. Understregningen er forfatterens.
22. ABA, AIC's arkiv. Kasse 41, Protokol 1. Alsing Andersen på bestyrelsesmøde i AIC den 25. juni 1947.
23. ABA, AIC's arkiv. Kasse 41, Protokol 1 og 2
24. Bo Lidegaard: *Jens Otto Krag 1914-1961*. Bind 1. s. 588.
25. Peer H. Hansen, *Firmaets største bedrift*, Kbh (2005) side 140.
26. Peer H. Hansen, *Firmaets største bedrift*, Kbh (2005) side 140.
27. *Weekendavisen* d. 21. juni 2002, *Den hemmelige hær*.
28. Johnny Laursen (red. Regin Schmidt), *PET-kommissionens beretning Bd. 2: Politiets Efterretningstjeneste 1945-1968* (2009), side 63.
29. Johnny Laursen (red. Regin Schmidt), *PET-kommissionens beretning Bd. 2: Politiets Efterretningstjeneste 1945-1968* (2009), side 67.
30. For udsagnet om den danske arbejderbevægelse, se *Politiken* 8. september 2002, "Historieundersøgelse: Den kolde krig standsede i 1989".
31. ABA, AIC's arkiv, kasse 44. "Udenrigspolitiske oversigter vedr. Kommunisme".

32. Wilhelm Christmas-Møller (1995) s. 84. I tiden indtil 1950 var efterretningstjenesterne General- og marinestabens efterretningssektion efter 1950 blev de samlet i forsvarrets efterretningsafdeling/tjeneste (FE).
33. Følgende baserer sig dels på Peer Henrik Hansen, *Da Yankee'erne kom til Danmark*, Lindhardt & Ringhof (2008), og dels Peer Henrik Hansen: *Da Yankee'erne kom til Danmark – Fra verdenskrig til kold krig – den amerikanske efterretningstjeneste og Danmark 1943-1946*, RUC (2008).
34. NA II. RG 226, entry 214, box 1. Rapport påført TX-002-1101 af 1. november 1945.
35. ABA, H.C. Hansens arkiv, kasse 21 (c.v.3.15), udateret materiale. Materialet er ikke forsynet med datoer eller årstal, der kunne indikere, hvornår det stammer fra. Kuverten med de tyske papirer var påført et blå mærkat med teksten "Socialdemokratisk Forbund i Danmark" og stilet til Hans Hedtoft. Tidligere lå det tyske dokument sammen med en PET-rapport, som siden hen blev flyttet over i Hans Hedtofts arkiv.
36. Se Kurt Jacobsen, *Aksel Larsen: En politisk biografi*. s. 751. Fodnote 61 til kapitel 15. ABA. Hans Hedtofts arkiv, kasse 50, læg 10. Mens Kurt Jacobsen skrev på sin disputats om Aksel Larsen, befandt den pågældende rapport sig endnu i H.C. Hansens arkiv (ABA), men den er siden hen blevet overført til Hans Hedtofts arkiv. Følgesedlen bekræfter, at rapporten er tiltænkt handelsminister H.C. Hansen.
37. Claus Bjørn, *H.C. Hansen. En biografi*. s. 214.
38. Johnny Laursen (red. Regin Schmidt), *PET-kommissionens beretning Bd. 2: Politiets Efterretningstjeneste 1945-1968* (2009), side 179.
39. NA II. RG 84. Confidential File, 1945: Vol. II, 711-800D. Box No. 2 "194 July 11, 10 am." d. 11. juli. 1945. s. 1. Se også samme sted 306 August 11, noon." d. 11. august. 1945. s. 1. og "A-82, September 6, 1945." d. 6. September. 1945. s. 2. RG 263, Entry Murphy Papers, Box 124 "Notes on Danish Labor No.2, January 28, 1946." d. 29. januar 1946.
40. NA II. RG 84. Confidential File, 1949: 500-570.1 Box No. 12 "Memorandum – Subject: Danish Elections." d. 8. september 1949. s. 2.
41. NA II. RG 84. Confidential File, 1949: 500-570.1 Box No. 12 "Secret – Secretary of State, Washington, A-396, September 8, 1949." d. 8. september 1949. s. 1.
42. NA II. RG 84. "Urban Willy Tage Hansen, Biography." d. 8. oktober 1956. Official Use Only. s. 5-6.
43. NA II. RG 263, Entry 18 Murphy Papers, Box 125 "Confidential A-79, April 6, 1948" d. 6. april 1948. s. 2.
44. <http://www.foia.cia.gov/> CIA-rapport ORE 77-49, "Communism in Scandinavia." d. 14. december 1949.
45. ABA, AIC's arkiv. Kasse 41. Protokol 2: Bestyrelsesmøde i AIC, d. 30. januar 1950.
46. For info om Hans Hedtoft, Oluf Carlsson, Urban Hansen, Niels Matthiasen, K.B. Andersen og Helge Nielsen, se blandt andet NA II, RG 84. Confidential File, 1946: Vol IV. Box 8 Memo af 14 marts 1946. ABA, Socialdemokratiets Arkiv. Kasse 896, læg: 5. OC/KW København V., den 20. Nov. 1947. NA II. RG 84, A-330, Confidential. From: AmEmbassy COPENHAGEN, Date: December 11, 1963, Subject: Social Democratic Views in Coming Danish Elections (Folketing), Ref:A-313? d. 11. December 1963.
47. National Archives (NARA): "Limited Official Use, Memorandum of Conversation, Time: January 17, 1968, Subject: Election Prospects and Developments." d. 17. januar.
48. Se eksempelvis Erik Jensen og Petter Sommerfelt (DEMOS). *Under Dække – Efterretninger om samspillet mellem NATO-politikere, efterretningstjenester og højreekstremistiske grupper* Kbh. 1978.
49. Regin Schmidt og Klaus Petersen, "Gemensam nordisk front. De nordiske socialdemokratiske arbejderbevægelser og deres anti-kommunistiske samarbejde under den kolde krig" i: *Arbetarhistoria. Meddelande Från arbetarrörelsens arkiv och bibliotek* [100] 4/2001, side 44.
50. Iben Bjørnsson (2008), side 108-109.
51. Hans Davidsen-Nielsen, *En højere sags tjeneste – PET under den kolde krig* Kbh. 2007.
52. Regin Schmidt, *PET-kommissionens beretning: PET's overvågning af arbejdsmarkedet 1945-1989* (2009), side 308.
53. Regin Schmidt, *PET-kommissionens beretning: PET's overvågning af arbejdsmarkedet 1945-1989* (2009), side 63. PET-kommissionen har i sporadisk grad gjort brug af AIC's arkiv i sin beretning. I PET-kommissionens beretning bd. 2 beskriver Johnny Laursen indgående AIC's virke på baggrund af AIC's arkiv og viser i den forbindelse, hvordan AIC indgik i efterretningstjenesternes daglige arbejde rettet mod kommunisterne.
54. ABA, AIC's arkiv. Kasse 44, læg: 1. Fortrolig rapport af 15. august 1956. Disse bilag er ikke umiddelbart fundet.
55. ABA, AIC's arkiv. Kasse 44, læg: 1. Fortrolig rapport af 15. august 1956.
56. ABA, AIC's arkiv. Kasse 44, læg: 1. Den omtalte rapport var dateret 1. februar 1956.
57. Rigsarkivet. Udenrigsministeriets arkiv, 105.k.1c, "Kommunismen i Danmark". Mikrofisch. Peer Henrik Hansen, *Firmaets Største Bedrift*, s. 207-208.
58. Rigsarkivet. Udenrigsministeriets arkiv, 105.k.1c, "Kommunismen i Danmark". Mikrofisch, billede nr. 1269-1281. Rapport af 1. august 1959.
59. Wilhelm Christmas-Møller (1995), s. 28.
60. Claus Bjørn, *H.C. Hansen* (2004). Leif Thorsen, *Hans Hedtoft – en biografi* (1998). Bo Lidegaard.

Jens Otto Krag, 1914-1961 (2001). Peer Henrik Hansen og Jakob Sørensen *Påskekrisen 1948 – Dansk dobbeltspil på randen af Den kolde krig* (2000). Hans Davidsen-Nielsen, *En højere sags tjeneste – PET under den kolde krig* (2007). Jakob Andersen *De Røde Spioner – KGB's operationer i Danmark* (2002). Erik Jensen og Petter Sommerfelt (DEMOS). *Under Dække – Efterretninger om samspillet mellem NATO-politikere, efterretningstjenester og højreekstremistiske grupper* (1978).

61. For Norge og Sverige, se blandt andet Knut Einar Eriksen og Trond Bergh, *Den Hemmelige Krigen* (1998). Dokument nr. 15 (1995-1996). *Rapport til Stortinget fra kommisjonen som ble nedsat av Stortinget for å granske påstander om ulovlig overvåkning av norske borgere (Lund-rapporten)* (1996). Enn Kokk, *Vitbok – Militärens hemliga nätverk i arbetarrörelsen* (2001).

62. Iben Bjørnsson, *ARBEJDERBEVÆGELSENS INFORMATIONSCENTRAL – SOCIALDEMOKRATISK ANTIKOMMUNISME UNDER DEN KOLDE KRIG 1944-73*, KUA (2008), side

This investigation includes thorough studies of the Social democratic propaganda-organisation Arbejderbevægelsens Informationscentral (AIC), which often have been accused and characterised as being a private intelligence agency. The archive of the AIC contains documents which sheds new light on the organisation and its relationship to other Danish intelligence agencies. By taking a closer look at these documents as well as other American sources, and by juxtaposing them with previous research, this article tries to provide a renewed assessment on the relationship between the AIC and the intelligence agencies. By doing so this article puts forth new questions in the debate on the role and relationships of the AIC, questions that finds their support by the presence of what is presumed to be a confidential PET-document in the archive of the AIC.

Abstract

Lykke Andersen, Mads, Jonathan Reinhardt, Charlotte Rosen og Peer Henrik Hansen: xx. *Arbejderhistorie* 2/2009, p. 18-34.

Throughout the last decade the PET-commission has tried to provide an assessment on the role played by the PET during the Cold War.

Mads Lykke Andersen, specialestuderende i historie på Roskilde Universitetscenter. mlykke@ruc.dk

Jonathan Reinhardt, specialestuderende i historie på Roskilde Universitetscenter. jehwr@ruc.dk

Charlotte Rosen, specialestuderende i historie på Roskilde Universitetscenter. crosen@ruc.dk

Peer Henrik Hansen, ph.d. og historiker, Koldkrigs-museum Langelandsfort. peer@ruc.dk